

**Євген СВЕРСТЮК:
«Мало самого таланту:
треба мати
український хребет.
Той хребет, який
крізь усі лихоліття
й катастрофи
знову й знову
випрямляється
і утверджує вільне
людське право –
бути собою»**

Людина приходить у світ, щоб виповнити його таїною своєї присутності. Таїною, яка помножує радість, мудрість та світлість Божого задуму. Розмову про Євгена Сверстюка слід провадити спокійно, поза пафосом і дифірамами. Він був людиною, умудреною життям, відчуттям власної міри присутності у світі.

Уже нині приходить розуміння того, що він єдиний виповнював цілий пласт культури, такої потрібної за теперішніх умов, розуміючи необхідність культивування й збереження духовних цінностей. Жодна його публікація не лишалася поза увагою публіки. Його любили, його не любили, але читали всі й усі коментували. Його книги розходилися блискавично й відразу ставали бібліографічною рідкістю.

Життя змусило Сверстюка не стати кабінетним науковцем. Вирваний із громадського виру, він повернувся до нього виповнений новими силами. Він завше був публічним, але публічність не розчинила його. Не пішов у політику, як багато хто з його покоління, не претендував на очільні посади –

лишався самим собою, надолужуючи згаяний час, маючи тверду візію культурницького чину й власного призначення. Йому завжди було про що сказати. Сказати по-особливому, так, що кожен його вислів ставав афоризмом, спонукою до дії. Як противник пустої риторики, він був хорошим ритором. Умів дивовижно змінювати тональність виступу. Ніколи не втрачав уваги слухача і їй підпорядковувався. Завжди дотримувався суворих регламентів виступу й «дедлайнів».

Євген Сверстюк не мислив «монографічно». Його жанр – короткі, влучні тексти, досить рухливі й «на часі». Його уважний погляд не оминав жодної більш-менш вагомої події чи явища. Десятки публікацій майже одночасно з'являлися в чис-

ленних виданнях. Його рукописи – найрізноманітніші клапті паперу, блокноти, газетні «береги» – усе, що можна було перетворити на аркуш. Квапльність у писанні поєднувалась із точністю, глибиною і вразливістю вислову.

Книги Сверстюка – це мережані вервечки різновекторних імпульсів, які інколи доволі важко увібгати під одну палітурку, водночас підпорядковані якійсь вишній організованості. Позаяк в усьому писаному присутній сам автор із доволі послідовним заглибленням у власний ціннісний простір.

Більшість із тих, хто пише про шістдесятництво і певною мірою причетний до нього, вживає метафору світла чи світлості. Цей ви-

«З багатьох прекрасних фотопортретів особливо вирізняю для себе один. Жовтень 1997 року, перші Дні пам'яті жертв соловецького етапу в Сандармоху. Сверстюк підставив плече під дерев'яний хрест роботи Миколи Малишка, привезений тоді українською делегацією. І мимоволі думається над тим знімком, що мало хто так гідно ніс свій хрест, як Євген Сверстюк...»

Елеонора СОЛОВЕЙ.

«Тут зафіксований момент пам'ятної поїздки в урочище Сандармох у Карелії. Знімок зробив журналіст Володимир Щербина 27 жовтня 1997 року. На хресті напис: «Убієнним синам України». У Сандармоху 27 жовтня – 4 листопада 1937 року розстріляли в'язнів Соловецької тюрми особливого призначення (так званого СТОНу), серед них були 290 українців. Лесь Курбас, Микола Зеров, Микола Куліш...»

Друг Євгена Сверстюка, колишній політ'язень, правозахисник Василь ОВСІЄНКО.

Кардинал Любомір Гизар і доктор філософії Євген Сверстюк

мір є найбільш вдалим, бо вказує на основну ціннісну матрицю цього руху – «ти знаєш, що ти людина». Шістдесятництво слід сприймати крізь людиноцентризм. Решта напластовується на цю основу, творячи певну систему цінностей і нормативів.

У статті «Українська література і християнська традиція» Сверстюк означає метод свого дослідницького підходу: *«Літературу можна розглядати як духові спалахи і прозоріння таланту, стривоженого вічними питаннями... що вище постане, то вище вони постають у ній як особиста доля»*. Отже, Сверстюк докладає до людини найвищу мірку, а це сприяє відкиданню всього другорядного.

Сверстюк – чудовий стиліст: дивовижна ритміка фрази, сміливість порівнянь, афористична точність вислову... Він уміє заворожити з перших рядків. Він не боїться «високих» порівнянь: Липківського з Лютером, Лесі Українки з Жанною д'Арк, Стуса з Базилеосом. Йому властиво порівнювати особистості високого штибу, вбачаючи схожість у їхніх намірах і мотиваціях, зміряючи людину «за образом і подобою»... У цьому вимірі велике ладнається з великим, а мале – з малим, світло – зі світлом, а зло – зі злом.

Сверстюк бачить людину лише на її шляху до Бога, тому те, що на позір виглядає як моралізаторство, насправді задалеке від буквалістики. Його письмо виповнене «глибокою тривоги» без якої, за його ж словами, «дух віри знижується до релігійної риторики».

Роки заслання, виключення із соціуму дають вміння бачити і вдивлятися. Мати ті моральні імперативи, які дарує затворництво. Заслання Сверстюка можна було б ототожнити з перебуванням у монастирі. Дар освітлення людина здобуває лише за умови включення в простір вічних питань, у пошуку власних духовних стовпів. Із заслання Сверстюк повернувся без каменя за пазухою, а з глибинним

і піднесеним розумінням величі Шевченка й Гоголя.

Багато хто пам'ятає бурхливий виплеск його есеїстики на початку 1990-х, особливо книгу «Шевченко і час». 2011 року Сверстюк публікує нову книгу «Шевченко понад часом», а трохи згодом, 2013-го – «Гоголь і українська ніч». Ці книги мали вже інший намір – це розмова понад часом. Вони творилися протягом життя як внутрішній діалог, в якому переважало одкровення, свідчення, навчання.

І Шевченко, і Гоголь – це на-самперед співрозмовники, вчителі, приятелі, духовні батьки. Зрозуміти Сверстюка поза цими книгами неможливо. Це два дороговкази його життя, два барометри його життєвого досвіду й життєвої правди.

Густина Сверстюкового вислову дивовижна. Її не можна відразу прозорити, бо поквалітивні збиває каламуть, тоді як повільне занурення розгортає багатозаровість мислинних побудов. Адже письмо Сверстюка потребує не лише інтелектуального, а й духовного, екзистенційного занурення, занурення досвідного, бо сам він далекий від словесної еквілібристики, як далекий від неї той, хто усвідомлює євангелічне проявлення слова у тому сенсі, якого йому надає євангеліст Іван: Слово животворче, воно виражене лише виявом Духа. Місткість висловлювання Сверстюка – вияв його духовного досвіду, а це той рівень мовлення, який можливий лише на «вістрі серцебиття». Можливий через адекват внутрішнього налаштування.

Якось Сверстюк переповів такий епізод. Під час слідства у справі Валентина Мороза Бориса Антоненка-Давидовича викликали до КДБ. Його запитали, чи передавав йому Мороз для читання свою книгу есеїв «Серед снігів». Він це підтвердив. Адже крамоли в тому не вбачав: Мороз дав йому текст як письменникові, щоб той висловив свою думку. Згодом на очній ставці Мороз почав заперечувати, що давав свій текст письменникові. Трапилася оказія – незбіг свідчень. Антоненко-Давидович був засмучений, особливо тим, що Мороз звинуватив його у брехні. У такому стані він зустрів на вулиці Сверстюка й переповів, що сталося. «Я ж сказав правду!» – бідкався письменник. Сверстюк не знав, як повівся би в тій ситуації, тому підтримав Мороза: «Хіба слід казати катам правду?». Згодом переосмислив той випадок, уже маючи «зеківський» досвід. Антоненко-Давидович був старої когорти. Був правдолюбом. За свого арешту він відкидав усе, що становило неправду, а все правдиве підтверджував. Так він повівся й у ситуації з Морозом. Сам Сверстюк, опинившись на місці Мороза, вчинив по-іншому – «воно для того й пишеться, щоб давати читати» – не заперечував, коли його запитували, чи давав комусь читати свій «Собор у ристованні». Так, давав!

Правдолюбство завжди в ньому межувало з повинністю лишатися людиною в будь-якій ситуації. Кажучи про Котляревського, Сверстюк якось відзначив: *«Щоб бути зачинателем нової української літератури – мало самого таланту: треба мати український хребет. Той хребет, який крізь усі лихоліття й катастрофи знову й знову випрямляється і утверджує вільне людське право – бути собою»*. Так, «одного таланту замало...!» Довкруж Сверстюка було багато талановитих людей, але їм бракувало сили «прямостояння». Сверстюкові було важливо лишатися собою. Покарання для нього було неминучим, бо «не міг поіншому». Слідчі не намагалися його навіть вербувати. Йому не можна було дорікнути тим, що «советская власть» його вигодувала. Він був ворогом системи, і вони це добре знали. Вороги виявляли до нього повагу. Після повернення він так і лишився противником будь-якої системності, часто самотнім і не знаходячи підтримки, але продовжував жити просто, відповідно до власної природи і життєвих цінностей.

Мірка його була завше зависокою, а водночас надпростою. Його задрісникам бракувало снаги відмовитися від споку. Для них теза Сквороди «Світ ловив мене, але не спіймав» лишилася незбагненою. Світ часто ловив, ламав та затирав десятки імен... Не треба зі Сверстюка витворювати лик героя. Поняття «герой» у нашій системі цінностей давно спрофановане й ні до чого не зобов'язує. Мірка Сверстюка – бути людиною. А, відповідно, бути собою! Тим, кому заповідано бути і жити «за образом і подобою»...